

РЕЦЕНЗІЯ

Журавльової Тетяни Василівни, кандидати мистецтвознавства, доцента
кафедри кінознавства

Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К.
Карпенка-Карого

на дисертацію **Никоненка Володимира Володимировича**
**«Образ батька в українському кінематографі: особливості художньої
трансформації»**

подану до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво і виробництво»,
галузь знань 02 Культура і мистецтво

Актуальність теми дослідження. Дисертаційне дослідження В. Никоненка «Образ батька в українському кінематографі: особливості художньої трансформації» порушує важливу для українського кінематографу проблему екранної ідентифікації через основні тренди культурної самобутності. Як зазначено в роботі, образ батька є постаттю, що уособлює зв'язок із родом та духовними традиціями нації. Кінематограф, як мистецтво і комунікаційний феномен культури, не лише віддзеркалює соціальні процеси, а й формує уявлення про них у вигляді суспільних стереотипів. Одним з таких є образ батька в українському кінематографі; упродовж політичних та культурних змін в історичному процесі України цей образ набував різноманітних, подекуди контраверсійних рис.

У дисертації розкрито архетипічну сутність образу батька від стародавніх культурних традицій до сучасних мистецьких проявів цієї проблеми в культурному просторі України. Простежено основні риси батьківського архетипу в колективній свідомості українського суспільства, зроблено висновки про актуальність цієї теми на тлі загострення військової агресії проти України. На думку В. Никоненка, «тлумачення образу батька як своєрідного уособлювача духовних, моральних та державницьких цінностей народу в українському мистецтві видається особливо доречним».

Ступінь новизни основних результатів дослідження. Основний акцент у роботі зроблено на процесах трансформації образу батька в кінематографі: від 1920-х років до сьогодення. У дисертації автор докладно розкриває характер історичних та соціокультурних реалій, які безпосередньо

впливали й впливають на характер художніх і філософських інтерпретацій образу батька в екранній культурі. До дисертації В. Никоненка пропонована тема в українському кінознавстві не розглядалася настільки комплексно, із залученням полідисциплінарного підходу та ґрунтовної емпіричної бази. Узагалі, тема батьківства в українському кінематографі по сьогодні залишається недостатньо висвітленою, що визначає новизну дослідження та відкриває перспективи для подальших наукових розвідок.

Характеристика основних положень роботи. У Вступі визначені основні позиції роботи, мотивовано вибір саме цієї теми, а також представлені мета, завдання, об'єкт і предмет дослідження тощо. Зокрема, наголошено, що мета корелює з політичними та соціокультурними реаліями, які впливали на український кінематограф різних історичних періодів. Основним завданням запропонованої роботи є визначення логіки послідовних трансформацій образу батька в українському кінематографі через історичний та соціокультурний контекст.

З-поміж усіх історичних періодів і художніх напрямів, які в мистецтвознавстві часто іменують епохами, в завданнях окремо зазначені десятиліття Незалежності. Виявлення художньо-естетичних напрямів у кінематографічних інтерпретаціях образу батька є важливим завданням у визначенні ідейної концепції сучасного українського кіно.

У Першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження художнього образу батька» акцентовано увагу на репрезентації постаті батька починаючи з давньої європейської культури, а також у культурологічній та філософській думці ХХ століття. Окреслено понятійно-термінологічний комплекс дисертації. Українська культура в розділі розглядається як частина європейського культурного ландшафту. Зроблено ретроспективний аналіз відображень батьківської постаті в українській докінематографічній культурі.

Другий розділ «Репрезентації образу батька на кіноекрані 1920-х – початку 1960-х років» містить широкоаспектний аналіз художніх і ідейних

проявів у фільмах, які відбивали ідеологію дототалітарного і тоталітарного політичного періоду в історії України, а також кінематограф хрущовської відлиги. Образ батька у фільмах Г. Стабового, Г. Тасіна, О. Довженка, Л. Лукова, як зазначено, репрезентував повалення старого батьківського світу і його неспроможність сприймати нову життєву філософію. У політичний період 1930-50-х років утверджено постать Й. Сталіна як усенародного патріарха, у якого не могло бути ані екранних, ані політичних конкурентів. У підрозділах, що описують кіно відлиги на прикладі постсталінського кіно та фільмів нової хвилі 1960-х в СРСР, простежується спільний лейтмотив – туга героїв за втраченим батьком, що художньо відтворює демографічну ситуацію повоєнних років і психологічний дискомфорт суспільства після розвінчання культу особистості Сталіна.

Третій розділ «Інтерпретації образу батька в українському кіно 1960-х–2020-х років» починається з презентації персонажів-батьків у поетичному кінематографі. Зокрема на прикладі стрічки Ю. Ілленка «Білий птах з чорною ознакою» зазначено, що з'явилося нове трактування давнього культурного архетипу – батька, чії сини обирають різні політичні та світоглядні шляхи і перетворюються на запеклих ворогів. У цьому розділі подається доволі розлогий фільмовий матеріал, який здобувач досліджує з позиції впливу на образ батька соціально-політичних перемін. Так, зазначено, що в роки «перебудови» тема краху попередніх ідеологічних та політичних засад постане в кінематографі на першому плані, що, у свою чергу, вплине на способи трактування образу батька. Пошуки власного екранного контенту в 1990-х та 2000-х роках свідчать, що в масовій свідомості починає втрачати свої авторитетні позиції архетип батька, тому виразний батьківський персонаж у ці десятиліття фігурував в українському кіно досить нечасто. Проте після 2014 року він знову актуалізувався та яскраво відтворений у низці різнопланових фільмів, таких як «Поводир» О. Саніна, «Кіборги. Герої не вмирають» А. Сеїтабласва, «Вулкан» Р. Бондарчука, «Памфір»

Д. Сухолиткого-Собчука, «Додому» Н. Алієва, «Люксембург, Люксембург»
А. Лукіча тощо.

Спираючись на порівняльний аналіз значної кількості емпіричного матеріалу, В. Никоненком типологізовані найприкметніші для українського екрану персонажі, які розкривають сутнісні риси архетипу батька та його прояви за тривалий період часу – від фільмів дозвукowego кінематографу до складних психологічних стрічок сучасного кіно.

Робота чітко структурована, має логічний виклад та аргументоване розкриття усіх заявлених позицій і може бути рекомендована до захисту.

Дискусійні зауваження та пропозиції до змісту дисертації.
У дисертації різносторонньо розглянуто трансформаційні процеси у відтворенні архетипу батька на кіноекрані. Водночас, на думку рецензента, бракує порівняльного аналізу особливостей трактування теми батьківства в українському кіно та кінематографіях інших країн. У контексті специфіки втілення батьківського архетипу в різних культурних традиціях таке порівняння було б доцільним у цьому дослідженні. Окрім того, автор обмежує поле дослідження винятково ігровим кінематографом, майже не звертаючись до документального кіно та повністю оминаючи анімацію. Видається важливим опрацювати ці аспекти в подальших дослідженнях.

Наведені побажання не применшують наукової цінності та фахового значення дисертаційної роботи.

Засвідчую
ПРОВІДНИЙ ІНЖЕНЕР
ВІДДІЛУ КАДРІВ

Журавльової Т.В.

О. Діакоп

Рецензент

Кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри кінознавства
КНУТКІТ імені І. К. Карпенка-Карого

Т.В.

Журавльова Т. В.